

ÇİN'İN ARKTİK BÖLGESİNE YÖNELİK ARTAN İLGİSİNİN ASIL NEDENİ

Doç. Dr. Anıl Çağlar ERKAN

anilcaglarerkan@gmail.com

Son yıllarda Arktik coğrafyası insanlığın gizemli macerası olmaktan çıkmaya başlamaktadır. Arktik'teki sır perdesinin giderek aralanmasına neden olan en önemli gelişme ise şüphesiz küresel iklim değişikliğidir. Zira Arktik coğrafyası söz konusu olduğunda çağın değişen koşulları ve insanlığın gelişimi dolaylı faktör haline gelmektedir. Nitekim her ne kadar bilhassa teknoloji ve bilim alanlarında baş döndürücü bir gelişim yaşansa da insanlık halen daha doğaya karşı vermiş olduğu mücadelede güçsüz taraf olmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda küresel iklim değişikliği tam anlamıyla bir paradoks haline gelmektedir. Öyle ki küresel iklim değişikliği bir yandan dünyadaki canlı yaşamını tehdit edercesine küresel ölçekte geri dönülemez hasarlara neden olurken aynı zamanda Arktik coğrafyasında olduğu gibi yeni fırsatları gün yüzüne çıkartmaktadır. Bilindiği üzere söz konusu fırsatlardan en önemlileri bölgede keşfedilmeyi ve kullanılmayı bekleyen enerji kaynakları ile bir takım deniz yollarının kullanılabilir hale gelmesidir. Zira söz konusu fırsatlar basite alınacak boyutlarda değildir. Öyle ki uluslararası sistemin istisnasız bütün aktörlerinin bölgeye yönelik artan ilgisi Arktik'teki fırsatların ne boyutlarda olduğuna işaret etmektedir. Nitekim her geçen gün gerek devletler gerekse devlet dışı aktörler Arktik meselelerinin paydaşı olmak yönündeki girişimlerini yoğunlaştırmaktadırlar. Öyle ki söz konusu aktörlerin önemli bir bölümü Arktik bölgesi dışındandır. Söz konusu aktörlerden belki de en önemlisi kendisini “Yakın Arktik Ülkesi” olarak tanımlayan Çin'dir.

Çin'in Arktik'e yönelik artan ilgisi tamamen bölgenin uluslararası ilişkilerdeki değişen rolüyle ilişkilidir. Öyle ki tarihte uzun bir süre terra nullius olarak nitelendirilen Arktik küresel iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte fırsatlarla anılır hale gelmiş ve böylesi bir ortamda bölgenin uluslararası ilişkilerdeki rolünün değişmesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Zira Arktik bölgesi artık yerel bir coğrafya değil, uluslararası politikanın ve stratejinin merkezine yerleşmeye başlayan bir alan olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla bu açıdan ele alındığında Çin'in Arktik bölgesine yönelik artan ilgisi daha anlaşılabilir hale gelmektedir. Bununla birlikte Çin'in kendisini Yakın Arktik Ülkesi olarak tanımlaması da daha rasyonel bir hal almaktadır. Öyle ki Pekin de Arktik ile ilişkili meselelerin sınır aşan bir durum olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin iklim değişikliğinin küresel ölçekte bir mesele olmasından dolayı Çin'in Arktik'le ilişkili meselelere dahil olması gerekliliğini ortaya çıkardığı savını bu kapsamda ele almak mümkündür. Bununla birlikte Çin'in Arktik'le ilişkili meselelerin paydaşlarından birisi haline gelmesi gerekliliği kapsamındaki bütün argümanlara 2018 yılında yayımlanan Beyaz Kitap'ta değinilmektedir.

Pekin bilhassa yayımlanmış olduğu Beyaz Kitap'ta Arktik bölgesine yönelik artan ilgisinin dayandığı motivasyonları ayrıntılı bir şekilde ifade etmektedir. Buna karşın pratikte bu biraz daha farklıdır. Zira hiçbir devletin bölgedeki enerji kaynakları gibi zenginlikleri sömürme niyetinde olduğunu herhangi bir resmi politika belgesinde dile getirecek kadar irrasyonel hareket etmesini beklemek tartışmasız hayalperestlikten başka bir şey değildir. Öyle ki Çin de resmi strateji belgesinde sürekli olarak barış ve işbirliği gibi çatışmayı reddeden ifadeler kullanmaktadır. Buna karşın pratikte durum şüphesiz bundan biraz daha farklıdır. Nitekim Çin hızla büyüyen ekonomisi ve enerji ihtiyaçları nedeniyle 1996 yılından bu yana enerjide kendi kendine yeterli durumda değildir. Bununla birlikte her geçen gün enerji talebi de ciddi oranlarda artmaktadır. Dolayısıyla Arktik bölgesinin muazzam enerji potansiyeli olan bir coğrafya olduğu göz önüne alındığında Çin'in artan ilgisinin en azından bir boyutunun enerji olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Fakat asıl faktörün enerji olduğu meselesi ise tartışılması gerekmektedir. Zira eldeki veriler enerji faktörünün daha arka planda olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Çin her ne kadar enerji ihtiyacı artan bir ülke olsa da aynı zamanda ekonomisinin 2/3'sine yakını dış ticaret gelirlerine dayanmaktadır. Örneğin küresel konteynır taşımacılığının yaklaşık yüzde 30'u Çin limanları

aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu doğrultuda Çin, dünya deniz ticaretinde lider bir konuma sahip olup, her gün yüzlerce konteyner gemisi Çin limanlarından hareket etmektedir. Ancak, Çin'den günlük olarak hareket eden konteyner gemilerinin kesin sayısı, limanların yoğunluğu, mevsimsel değişiklikler ve küresel ticaret hacmi gibi faktörlere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin, Şanghay Limanı, dünyanın en işlek konteyner limanlarından biridir ve yıllık milyonlarca TEU işlemektedir. Bu da günlük olarak binlerce konteynerin elleçlendiği anlamına gelir. Benzer şekilde, Ningbo-Zhoushan ve Shenzhen limanları da yüksek işlem hacimlerine sahiptir. Bu durum bir takım unsurlarla birlikte ele alındığında Çin'in Arktik'e yönelik artan ilgisinin asıl nedeni daha anlaşılır hale gelecektir. Söz konusu unsurlardan ilki Pekin'in iktidarının bekası için ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğinin olmazsa olmazlığıdır. Öyle ki Çin yönetimi ekonomik kalkınmayla devletin bekasının birbiriyle yakından ilişkili olduğunu gerek çeşitli platformlar gerekse strateji belgelerinde dile getirmektedir. Bununla birlikte bir diğer unsur ise Çin'in devlet bekasına yönelik tehditlerdir. Söz konusu tehditlerin en önemlilerinden birisi Malakka İkilemi'dir. Zira Çin Malakka Boğazı'nın olası bir kapanma durumunu ulusal güvenlik tehdidi olarak nitelendirmektedir. Malakka İkilemi'ni Çin açısından tehdit haline gelmesinin başlıca nedeni ise ülkenin dış ticaretinde Malakka Boğazı'nın kritik önemidir.

Malakka Boğazı, Çin'in dış ticareti için stratejik bir öneme sahiptir. Bu boğaz, Çin ile dünyanın diğer büyük ekonomileri arasında önemli bir deniz yolu olan Asya-Pasifik bölgesinin ana geçiş noktalarından biridir. Malakka Boğazı, Çin'in güneyindeki limanlarla, Hint Okyanusu'na ve daha geniş bir şekilde Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'ya giden önemli ticaret yollarını birbirine bağlamaktadır. Nitekim Çin'in dış ticaretinin büyük bir kısmı deniz yolu ile yapılmaktadır ve bu yolculuklar için Malakka Boğazı kritik bir geçiş noktasıdır. Dolayısıyla Boğaz, Çin'in enerji ithalatı için de büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü Çin'in en başta ham petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları olmak üzere dış ticaretinin büyük bir çoğunluğu bu boğaz üzerinden taşınmaktadır. Bu bağlamda Çin'in ihracatının önemli bir bölümünün bu güzergâhı kullanarak dünya pazarlarına ulaştığını ifade etmek mümkündür. Nitekim Malakka Boğazı'ndaki tıkanmalar veya herhangi bir güvenlik sorunu, Çin'in dış ticaretini ve enerji tedarikini ciddi şekilde aksatabilir. Bu sebeple Çin, Malakka Boğazı'ndaki denetimi artırmak, deniz güvenliğini sağlamak ve alternatif rotalar geliştirmek için bölgesel ve küresel düzeyde stratejik politikalar geliştirmektedir. Söz konusu çabalar, Çin'in ekonomik istikrarını ve büyümesini sürdürebilmesi için büyük önem taşımaktadır. Şüphesiz bu durum Çin'in Arktik'e yönelik ilgisinin artması bakımından son derece önemli bir argümandır. Zira bilindiği üzere küresel iklim değişikliği Arktik coğrafyasında yeni deniz ulaşım yollarını her geçen gün daha da kullanılabilir hale getirmektedir. Bununla birlikte söz konusu deniz güzergahları dünyanın diğer yerlerindeki nazaran son derece avantajlıdır. Öyle ki Arktik bölgesindeki yeni deniz yolları, Asya ve Avrupa arasındaki geleneksel kara ve deniz yollarına kıyasla mesafeleri önemli ölçüde kısaltmakta ve bu da taşıma sürelerini azaltmaktadır. Örneğin, Rusya'nın Avrupa'dan Çin'e olan geleneksel yolculuğu, Süveyş Kanalı üzerinden yaklaşık 20,000 kilometre iken, Kuzey Denizi Yolu üzerinden bu mesafe yaklaşık 12,000 kilometreye kadar düşmektedir. Dolayısıyla bu yol, Avrupa ile Asya arasındaki geleneksel yolculuklara kıyasla mesafeyi %20-30 oranında kısaltmaktadır. Bu da taşıma süresinin 10-12 gün kadar azalması anlamına gelmektedir.

Arktik coğrafyası önemli fırsatlar sunmaktadır. Gerek enerji gerekse ticaret yolları olsun her bir fırsatın taşıdığı önem tartışmasıdır. Buna karşın Çin açısından ele alındığında bir görecelilik söz konusudur. Öyle ki başlıca fırsatların enerji ve deniz yolları olduğundan hareket edildiğinde Çin için ikinci unsurun daha önemli olduğu görülmektedir. Zira Çin halihazırda enerji ihtiyacını bir şekilde çeşitli yöntemlerle ve araçlarla sağlarken aynı alternatiflerin deniz yolları bakımından son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Arktik deniz yollarının Çin'e sunduğu fırsatlar görece enerjiye kıyasla daha fazladır. Öyle ki Arktik deniz yolları, Çin için hem ekonomik hem de jeopolitik olarak büyük fırsatlar sunmaktadır. Ticaretin hızlanması, enerji güvenliğinin güçlenmesi, yeni pazarlar ve alternatif rotalar, Çin'in küresel ticaret ağındaki etkisini artırabilir. Tüm bunların ışığında Çin'in Arktik bölgesine yönelik artan ilgisinin asıl nedeninin söz konusu deniz ticaret yolları olduğunu ifade etmek mümkündür.